

ilem
YAYINLARI

okumak iyidir...

İletişim

Aziz Mahmut Hüdayi
Mah. Türbe Kapısı Sk.
No: 13
Üsküdar - İstanbul
Tel: 0216 310 43 18
Faks: 0216 310 43 18
yayin@ilem.org.tr

BUGÜNÜ GEÇMİŞE YANSITMAK:
Türk Tarih Tezi'nde Yeni Bir
İslam Yorumu Arayışı (1932-1937)
Aynur Singin

Yayın No: 66
Araştırma Serisi: 28
ISBN: 978-625-7800-92-1
E-ISBN: 978-625-7800-93-8

1. Basım, Ocak 2023

Yayın Yönetmeni: Yusuf Temizcan
Yayına Hazırlık: Betül Sezgin
Tashih: Zeynep Tanrıkulu
Kapak Tasarımı: Beyza Nur Onurcan
İç Tasarım: Abdullah Fuad Kılınçlı

© İLEM Yayınları 2023

Tüm yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek
tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla
çoğaltılamaz.

Baskı ve Cilt

Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic.
Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800
Bilkent-Çankaya/ANKARA

BUGÜNÜ GEÇMİŞE YANSITMAK:
Türk Tarih Tezi'nde Yeni Bir
İslam Yorumu Arayışı
(1932-1937)

Aynur Singin

ilem
YAYINLARI

İçindekiler

Önsöz	ix
Giriş	11
Çalışmanın Konusu Sınırları ve Metodu.....	13
Kaynaklar ve Literatür Değerlendirmesi.....	16
Türk Tarih Tezi Çerçevesinde İslam Düşüncesine	
Temas Eden Diğer Şahıslar	24
Birinci Bölüm: M. Şemsettin Günaltay (1883-1961).....	45
Türk Tarih Tezi ve M. Şemsettin Günaltay	47
Neolitik Medeniyetin Kaynağı Olarak	
Türklerin Ana Yurdu ve Irkı Meselesi	51
Düalist-Çatışmacı Bir Tarih Yazıcılığı	
Örneği Olarak Emeviler ve Abbasiler	60
Batı ile İslam Arasında Bir Uzlaş Denemesi:	
İslam Rasyonalizmi.....	65
Eş'ariliğin İrticai Bir Mezhep Olduğu Argümanı	72
İbn Sina'nın Türklüğünü Kanıtlamak Neyi Değiştirir?	76
Türk Farabi İmgesi Üzerine Birkaç Not.....	83
Bir Tekke ve Tasavvuf Eleştirisi: İyi ki Kapandılar!.....	91
İkinci Bölüm: Yusuf Ziya Yörükan (1887-1954)	99
Türk Tarih Tezi ve Yusuf Ziya Yörükan	101
Kadim Türk Dini Olarak Şamanizm	
Bize Ne İfade Eder/Etmelidir?	107
Bir Problem Olarak Türklerin	
İslamiyet'i Tercih Etme Sebepleri	116

Oryantalist Yaklaşımlar	118
Türklerin Milli Seciye ve Karakteri ile Uyumluluk İddiası.....	119
İslamiyet'in Cihanşümul Bir Din Olması	121
İslamiyet'in Makul/Akli Bir Din Olduğu İddiası.....	122
Hanefilik-Maturidilik Çizgisinde Bir Türk Sünniliği İnşası Çabası	123
Psikolojik-Sosyolojik Tasavvuf Ayrımı.....	135
Üçüncü Bölüm: Hilmi Ziya Ülken (1901-1974)	147
Türk Tarih Tezi ve Hilmi Ziya Ülken	149
İslam Öncesi Kökenlere Dönüş: Payen Türk Tefekkürü	155
Turani Kozmoloji Ezeli Alem Fikri ve Pederi Aile Yapısı	157
Milli Kimlik İnşasında Türk Mitolojisinin Araçsallaştırılması	162
Akli Ameli ve Kolektif Bir Felsefe Olarak Türk Hikmeti	163
Teknik Tefekkürün İlk Hali: Şamanizm	169
Türk Mistisizmi.....	171
İslam Sonrası: İslami Türk Tefekkürü	179
Türk Skolastik Tefekkürü: Meşşailik	182
Farabi'nin Eklektik Felsefi Sistemi ile Ruhiyattaki Özgünlüğü... 185	
Meşşailikten İsrakiliğe Türk Skolastiğinin Üstadı: İbn Sina.....	186
Gazzali ve Gerileme Tezi	188
İslam Düşüncesinin Özgünlüğü Problemi	190
Mistisizmin Felsefeye Öncelenmesinin Sebepleri	191
Türk Tasavvufu Ekseninde Şekillenen Yeni Bir İslam Yorumu....	195
Dördüncü Bölüm: İsmail Hakkı İzmirli (1868-1946)	207
Türk Tarih Tezi ve İsmail Hakkı İzmirli.....	209
Müslüman-Türk Filozofları	212
İslam Felsefesinin Kurucu Unsurunun Türkler Olduğu İddiası	212
Türk Felsefesi Olarak Meşşailik:	
Akılcı Hümanist Müsamahakar Feminist.....	215
Çağdaş Bilim ve Felsefenin Özgünlüğü Problemi	218
İslam Düşüncesinde Darwin'in Tekamül Nazariyesinin İzleri	221
Müslüman Türk Hukuku ve Dini	224
Müslümanlıktan Evvel Türk Kültürünün	
Arap Yarımadasında İzleri	224
Türk İdeolojisine En Uygun Fıkıh Mezhebinin	
Hanefilik Olduğu İddiası.....	227

Beşinci Bölüm: Mehmet Ali Ayni (1868-1945)233

Türk Tarih Tezi ve Mehmet Ali Ayni.....	235
Türk Tarih Tezi Yazıcılığının	
Görünmeyen Yüzü: Sembolik İfade Özgürlüğü	239
Tasavvufu Anlatma Biçimi ve Dilinde Yenilik Arayışları.....	243
İbn Arabi Üzerinden Tasavvufu Konuşabilmek Mümkün mü?	245
Pozitivizm ve Materyalizme Karşı	
Bir Sufi Monografisi: Hacı Bayram Veli.....	248
Mistisizmin Tarihsel Bir Kesiti Olarak Tasavvuf Tarihini İncelemek	252
Türk Azizleri Projesi	253
İbn Sina'nın Felsefe Sisteminde Akli Tasavvuf	257
Bir İlim ve Felsefe Eleştirisi Olarak Türk Mantıkçıları	260
Muhallif Bir Ahlak Yaklaşımının İfadesi: Türk Ahlakçıları	261
Milliyetçilik Kavramının Yeni İçerikleri	264

Sonuç271

Ekler281

İslam Medeniyetinde Türklerin Mevki	283
İslam Dünyasının İnhitatı Sebebi	
Selçuk İstilasını Mıdır?	301
Türk Dinleri Ve Türk Mezhepleri.....	325
Türk Kozmogonisi, Türk Mitolojisi,	
Türk Hikmeti, Teknik Tefekkür	352
Türk Mistisizmini Tetkike Giriş	363
Müslüman Türk Hukuku Ve Dini.....	374
Müslüman Türk Feylesofları	382
Tarih Kitapları Hakkında	396
Türk Azizleri I: İsmail Hakkı	400
Türk Ahlakçıları.....	403
Aziz Mahmud Hüdâî'nin Hayatı Eş'ârı Mecâlisi.....	407
Türk Tarihinin Ana Hatları Nam Eseri	
Celile Dair Bazı Mülâhazalarım.....	414

Fotoğraflar ve Belgeler.....417

Kaynakça	451
----------------	-----

Önsöz

Türkiye'nin kendi modernliğini ortaya koyabilme süreci oldukça karmaşık, sancılı ve zor bir sürece işaret etmektedir. Öte yandan son dönem Osmanlı Türk aydınlarının bu süreçte Batı ile İslam arasında kurmaya özen gösterdikleri uzlaşa ve çaba arayışı ise oldukça kıymetlidir. Özellikle Türkiye'de 1932-1937 yılları arasındaki dönem, laik, pozitivist ve ulusçu nitelikler ile İslam arasındaki uzlaşının resmi tarih yazıcılığı üzerinden gerçekleştirilmeye çalışıldığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu yıllarda Cumhuriyet tarihinin en önemli kültür politikalarından birini oluşturan Türk Tarih Tezi, mevcut İslam kültür ve mirasını Türklük süzgecine tutarak eleştirmiş, öğütmüş böylece İslam'ın milli, laik, pozitivist ve modern formuna ulaşmayı amaçlamıştır.

M. Şemsettin Günaltay, Yusuf Ziya Yörükân, Hilmi Ziya Ülken, İsmail Hakkı İzmirli ve Mehmet Ali Ayni Türk Tarih Tezi çerçevesinde İslam ile Batı arasındaki bu uzlaşa arayışının öncü ve sembol isimleri arasında yerlerini almışlardır. Böylece Türk Müslümanlığı şemsiyesi altında İslamiyet öncesi Türk dininin simgesel nitelikleri ile İslam'ın en saf hali arasında kurulan benzerliklerden hareketle yeni bir açıklama, çözümleme ve tasfiye modeli geliştirilmiştir. Toplumu İslamiyet öncesi Türk tarihindeki efsanevi modele uydurma arzusuyla yapılan bu geriye doğru sıçrayış, geçmişle mitsel bir bağ kurarak, zaman ve mekan üstü bir Türklük anlayışından hareket etmek suretiyle İslam'ı yeniden yorumlamayı amaçlamıştır. Türkçe Kur'an, Türkçe ibadet, Türk müslümanlığı, Türkçe ezan gibi İslam ile ilişkili pek çok kavram ve meselenin hararetli bir şekilde tartışıldığı 1930'lu yıllar resmi tarih teziyle birlikte yeni bir İslam yorumunun doğuşuna tanıklık etmiştir.

İşte bu kitap, 2008 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunulmuş "Türk Tarih Tezi'nde İslam Düşüncesinin Ele Alınışı" isimli yüksek lisans tezinin yeniden gözden geçirilmiş halidir. Fakat belirtmem gereken bir husus var ki, o da bu çalışmamın master tezinden bütünü olmasa da büyük oranda farklılaştığıdır. Zira yayınlanma aşamasında gerek tezde kullanılan dil ve üslup, içerik ve alt başlıklar, dipnotlar ve kaynakça gerekse giriş ve sonuç bölümleri yeniden yazıldı. Üstelik tezin ilk halinde yer almayan bazı önemli kaynaklar bu çalışmanın kitaplaşma sürecinde farklı vesilelerle karşıma çıktı. Bu nedenle benim açımdan bu çalışmanın konusunun aynı ve fakat kaynakların çeşitliliği, metinlerin okunması ve yazımı sürecinin ilkinden farklı olduğunu belirtmem gerekir.

Çalışmamın tez olarak savunulması ve daha sonra kitap olarak yayımlanması aşamalarında yardım ve desteğini gördüğüm kişileri burada anmam gerekir. İlk olarak bu konu hakkında beni bilgilendiren, merak ve şüphelerimi disipline etme konusunda bana yol gösteren, akademik hayatımda kendisinden fazlasıyla istifade ettiğim/etmeye devam ettiğim, daha önce gün yüzüne çıkmamış pek çok kaynağı görmeme imkan sağlayan ve bu kaynakların temininde her zaman cömertliğini esirgemeyen yüksek lisans tez danışmanım değerli hocam Prof. Dr. İsmail Kara'ya ne kadar teşekkür etsem kifayet etmez. Tez savunma jürimde yer alan Prof. Dr. Ahmet Turan Aslan ve Yrd. Doç. Dr. Harun Anay'a değerli eleştirileri ve önerileri için teşekkür ederim. Bu çalışmanın yazımı ve kitaplaşması esnasında bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim Dr. Nuriye İnci ve Öğr. Üyesi Yusuf İzzettin Aktaş'a teşekkür ederim. Ayrıca çalışmamın birincil kaynaklarını temin etme noktasında *Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi* çalışanlarına, ilgi ve yardımlarından dolayı müteşekkirim. Bu çalışmanın kitap olarak yayınlanmasını destekleyen ve çalışmamı paylaşma imkanı sunan Doç. Dr. İbrahim Halil Üçer'e, İLEM Yayınları koordinatörü Betül Sezgin'e ve İLEM Yayınları'na teşekkürlerimi arz ederim. Son olarak akademik hayatımda koşulsuz desteği ve ilim uğraşıma verdiği değerden dolayı sevgili eşim Yüksel'e ve çalışmanın kitaba dönüşme sürecinde bana sunduğu vakitler için neşe kaynağı oğlum Fatih Eren'e minnettarım.

Aynur Singin
Yenimahalle-Ankara/ Kasım 2022